

Dr. Oleg RUSU,

lector superior al Catedrei drept penal
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

STUDIU COMPARAT PRIVIND RESOCIALIZAREA CONDAMNAȚILOR ÎN MAREA BRITANIE ȘI SUA

REZUMAT

În condițiile realității din Republica Moldova, când instituțiile de resocializare și adaptare socială existente în trecut nu mai funcționează, iar altele noi sînt în proces de stabilire, o importanță deosebită îi revine experienței statelor străine, în care astfel de instituții au cunoscut o dezvoltare largă. În articol este propusă spre analiză experiența relevantă a unor state care reprezintă sistemul de drept anglo-saxon (Marea Britanie, SUA).

Astfel, se concluzionează că în pofida specificului național și a altor particularități, experiența altor state ne va permite să economisim timpul, și să evităm unele greșeli în edificarea unui sistem național mai efektiv de resocializare, ținând cont de realitățile locale.

RÉSUMÉ

Dans les conditions de la réalité en Moldavie, quand les institutions de resocialisation et d'adaptation sociale du passé n'existe plus, mais des nouvelles sont dans le processus d'établissement, une grande importance revient à l'expérience des Etats étrangers dans lesquels ces institutions ont connu un large développement. Dans l'article est proposé pour l'analyse l'expérience des États qui représentent le système de droit anglo-saxon. (Grande-Bretagne, Etats-Unis).

Ainsi, il est conclu que, malgré le caractère national et d'autres caractéristiques, l'expérience d'autres pays nous permettra d'économiser du temps et d'éviter certaines erreurs dans la construction d'un système national de resocialisation plus efficace en tenant compte des réalités locales.

Experiența adoptării actelor normative și altor documente care reglementează ordinea resocializării, adaptării sociale și reabilitării persoanelor care au ispășit o pedeapsă privativă de libertate există în mai multe țări. Cercetările comparativiste prezintă nu doar un interes teoretic. În condițiile realității din Republica Moldova, când instituțiile de resocializare și adaptare socială existente în trecut nu mai ființează, iar altele noi sunt în proces de stabilire, o importanță deosebită îi revine experienței statelor străine, în care astfel de instituții au cunoscut o dezvoltare largă.

În continuare propunem spre analiză experiența relevantă a unor state care reprezintă sistemul de drept anglo-saxon (Marea Britanie, SUA).

În **Marea Britanie** administrațiile penitenciare fac parte din structura organizatorică a Ministerului de Interne și poartă denumirea

de Serviciul Penitenciar al Maiestății sale din Anglia și Țara Galilor. Aici sunt organizate 11 birouri zonale care sunt niște autorități intermediare între administrațiile centrale și instituțiile penitenciare.

Legea de bază este *Criminal Justice Act* din 1948. Conform tradiției engleze, legea nu constituie un cod complet al dreptului penal și al regimului penitenciar. Ea cuprinde numai diferite idei dezvoltate în cursul ultimilor ani în această materie, în scopul de a aduce unele perfecționări.

Potrivit acestei legi, închisoarea devine singura pedeapsă privativă de libertate, durata acesteia fiind determinată de către instanța de judecată. Măsurile de adaptare a tratamentului la nevoile delincentului sunt fixate de administrația închisorii, în cadrul regulamentelor penitenciare.

Legislația penală a Marii Britanii, într-o

măsură sau alta, se referă la problema resocializării condamnaților. Astfel, în legislație este destul de bine elaborată instituția măsurilor de siguranță, care se aplică pe larg în privința alcoolicilor, bolnavilor psihici, precum și recidiviștilor.

Regimul actual de executare a pedepsei cu închisoarea urmărește trei *obiective*:

1) separarea deținuților arestați preventiv de cei condamnați definitiv, a bărbaților de femei și a tinerilor de adulți;

2) prevenirea pericolului de influențare reciprocă prin separarea deținuților adulți în două categorii: din prima categorie fac parte, de regulă, infractorii primari (denumită „clasa Star”, din a doua categorie fac parte ceilalți infractori (denumiți „clasa ordinară”);

3) să se ușureze readaptarea deținuților, prin împărțirea condamnaților adulți în diferite categorii, pentru a-i supune unor forme diferențiate de pază și de tratament.

Sistemul penitenciar al Marii Britanii constă din închisori regionale și locale. Această divizare permite de a avea o rețea mare de instituții penitenciare pentru deținerea diferitor categorii de infractori. Toți deținuții pe care îi trimit tribunalele sunt încarcerați în închisorile locale care cuprind așadar toate tipurile și toate categoriile de deținuți și servesc totodată ca centre de triere [1, p. 339].

Tratamentul cuprinde numeroase aspecte ale vieții în închisoare, în special atitudinea față de deținuți a personalului închisorii. Înfățișarea deținuților are o mare importanță pentru personalitatea deținutului și s-au obținut multe realizări în acest domeniu. Astfel, au fost create noi tipuri de îmbrăcăminte, s-a permis bărbaților să se radă în fiecare zi și femeilor să folosească produse cosmetice, s-a suprimat tunsul uniform și alte asemenea măsuri. Pentru anumite categorii de deținuți, există posibilitatea de a obține permisiile de 5 zile pentru a petrece acest timp în familie și care se acordă în ultima perioadă a condamnării [2, p. 384].

Se derulează *programe* pentru prevenirea comportamentului infracțional, care dau deținuților posibilitatea să ia atitudine și să devină conștienți de infracțiunile pe care le-au comis. Programele legate de abilitățile cogniti-

ve urmăresc înțelegerea motivelor care au dus la comiterea infracțiunilor. De asemenea, sunt programe specifice destinate consumatorilor de droguri și celor care au comis infracțiuni sexuale [3, p. 68].

O atenție deosebită se acordă educației fizice, pentru aceasta sunt implicate persoane special pregătite, care activează sub controlul organizatorului muncii de educație fizică, iar în cea mai mare parte a închisorilor există săli de gimnastică bine utilizate.

Scopul tratamentului care se aplică deținuților este acela de a-i determina să ducă, după liberare, o viață onestă și utilă și de a-i face apti ca să trăiască o asemenea viață.

Din 1946, educația în închisori a fost asigurată prin profesori de carieră, numiți și plătiți de autoritățile locale și de Ministerul Educației Naționale. Pentru organizarea acestei munci, directorul educației din comisia închisorilor colaborează strâns cu Ministerul Educației Naționale, ai căror inspectori controlează munca în închisori și fac rapoarte ca și pentru instituțiile de învățământ. Acest sistem asigură nu numai eficacitatea învățământului, dar și dezvoltă la deținuți sentimentul că nu sunt ruși cu desăvârșire de viața socială.

Programul de pregătire este foarte vast, începând de la cursuri speciale pentru analfabetei și înapoiți, până la facilități acordate pentru pregătirea examenelor de universitate și obținerea de diplome. Accentul este pus mai puțin pe învățământul academic decât pe educația socială, discuțiile în grup, cultura muzicală, cursurile de artă, lectură, prezentarea pieselor de teatru și alte activități de acest gen, care ocupă un loc important. La reabilitarea deținuților sunt folosite cursurile prin corespondență pentru cei care se pot adapta la o asemenea formă de învățământ.

Numeroasele activități se află în limita dintre educație și recreație. Conferințele și concertele nu sunt o noutate, dar fiecare închisoare are aparatul de proiecție cinematografică și au fost luate măsuri care să permită vizionarea regulată de filme educative și recreative.

În Marea Britanie, pe lângă structurile sociale de stat, este dezvoltată pe larg rețeaua de structuri obștești neguvernamentale. În funcțiile lor intră: elaborarea unor programe

sociale concrete, realizarea lor, acordarea ajutorului social, antrenarea în activități de asistență socială a specialiștilor necesari pe baze obștești și acordarea de ajutor condamnaților.

În primele ore de detenție în penitenciar persoana primește „Pachetul informativ al deținutului”, care constă din 15 broșuri separate, conținând extrase din regulile penitenciare și comentarii concrete la ele. În afară de aceasta, o atenție deosebită se acordă nomenclatorului asistenței sociale care se dau deținuților și modul în care se poate deveni beneficiarul lui. Astfel, deținuților le sînt distribuite următoarele broșuri: „Organizații utile”, „Condițiile de vizitare a penitenciarului”, „Petiții și propuneri”, „Protecția socială și plata indemnizației la liberare”, „Femeile deținute”, „Delincvenții minori”, „Vizitele, corespondența, și apelurile telefonice”, „Disciplina în penitenciar”, „Serviciul asigurării sociale” etc.[4, p. 202].

De asemenea, este bine dezvoltat *controlul închisorilor din partea societății*. Conform „Actului cu privire la închisori” din 1952, membrii „Consiliului vizitatorilor” (în prezent Consiliul vizitatorilor și-a schimbat denumirea în Independent Monitoring Boards – IMB) au dreptul „în orice timp să intre în închisori și... să obțină un acces liber către orice încăpere și orice deținut”. „Vizitatorului” îi este oferită o legătură cu chei de care are și personalul, fiind împuternicit să intre în închisoare în orice perioadă de zi sau noapte fără preaviz, să intre în toate încăperile fără însoțirea reprezentanților personalului și să comunice cu deținuții nefiind limitați în timp [5].

Spre comparație, în Republica Moldova asociațiile obștești pot vizita penitenciarele doar respectând procedurile prescrise, cu permisiunea specială a administrației penitenciare, iar în cazul preveniților – și în baza hotărârii organului de urmărire penală sau a instanței de judecată, în procedura cărora se afla cauza penală (art.181 alin.(2) CE al RM). În baza normei menționate, persoanele fizice și reprezentanții organizațiilor obștești pot fi admiși în penitenciare doar în scopul asigurării resocializării deținuților în conformitate cu prevederile Secțiunii a 34-a a Statutului executării pedepsei de către condamnați, și doar

în cazul în care administrația penitenciară are certitudinea ca vizita și măsurile întreprinse vor servi la realizarea scopurilor respective.

În acest context, Departamentul Instituțiilor Penitenciare (DIP) deseori este învinuit că „ignoră oferta asociațiilor neguvernamentale capabile să contribuie la îmbunătățirea gradului de respectare al drepturilor deținuților, iar asociațiilor ce acordă protecție și asistență juridică deținuților – le creează obstacole de acces la petiționarii săi, violând atât dreptul la petiționare, dreptul la asistență juridică, dreptul de acces la justiție, cât și alte drepturi ale deținuților” [6].

În același timp, Comitetul pentru Plângeri [7], ca instituție creată prin Lege și chemată să combată abuzurile și ilegalitățile din penitenciare, rămâne inefficientă, parțial din cauza personalului său format pe principii voluntare [8, p. 130]. La fel și Centrul pentru Drepturile Omului, cu toate că a fost legalizat ca mecanism antitortură, nu reușește să influențeze spre bine respectarea drepturilor persoanelor private de libertate[9]. În acest sens, prin Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitoare la regulile penitenciare europene (REC (2006) 2), se propune statelor să asigure inspecția guvernamentală și controlul independent în instituțiile penitenciare.

Astfel, în prezent se impune necesitatea perfecționării mecanismului de control bilateral (din partea organelor statului și a societății civile) pentru ridicarea eficienței acestuia privind respectarea drepturilor omului.

În acest context, considerăm a fi oportună aprobarea de către Parlament a legii *privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile ce asigură detenția persoanelor* [10], precum și aprobarea de către Guvern a Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor [11].

În baza actelor respective se prevede crearea unor comisii de monitorizare care vor evalua condițiile de detenție și tratamentul deținuților activând pe principiul voluntarismului. Astfel, în fiecare unitate administrativ-teritorială de nivelul doi, în care funcționează

asemenea instituții, urmează să fie creată o comisie de monitorizare.

Totodată, considerăm că prevederea din art. 8 alin. (2) al Legii privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile ce asigură detenția persoanelor, conform căreia programul trimestrial al vizitelor comisiei de monitorizare necesită a fi coordonat cu organul ierarhic superior al instituției care urmează a fi monitorizată, precum și prevederile art. 9 alin. (1) și (3) referitoare la accesul membrilor comisiilor de monitorizare în instituțiile ce asigură detenția persoanelor nu vor contribui la o exercitare efectivă de către comisiile respective a atribuțiilor care le revin.

Fiecare din cele peste 130 de așezăminte penitenciare din Marea Britanie are în componență o echipă de *probațiune*. Cele mai multe din acestea își au sediul chiar în interiorul penitenciarului. Sarcinile lor sunt variate, de la colaborarea cu personalul penitenciarului în aplicarea unor programe până la desfășurarea unor activități orientate spre bunăstarea deținuților. Directorii penitenciarelor negociază anual cu serviciile locale numărul de ofițeri de probațiune care vor fi detașați în penitenciar și sarcinile acestora.

Toți deținuții, cu excepția celor condamnați pentru infracțiuni foarte grave, pot fi eliberați după executarea a jumătate din pedeapsă. Spre exemplu, un deținut condamnat la închisoare de până la 12 luni poate fi eliberat din penitenciar fără supraveghere după ce a executat jumătate din pedeapsă. Deținuții cu pedepse cuprinse între 1 și 4 ani sunt eliberați după executarea unei jumătăți din pedeapsă și supravegheați până la împlinirea a $\frac{3}{4}$ din totalul pedepsei. Acest program de liberare se numește liberare condiționată automată. Dacă fostul deținut nu își respectă condițiile stabilite la momentul liberării condiționate, nu este sesizată instanța, ci Serviciul de liberare condiționată din Home Office care are autoritatea necesară să dispună trimiterea persoanei înapoi în închisoare [12, p. 48-49].

În Anglia și Țara Galilor *serviciile de probațiune* sunt plasate sub tutela Home Office-ului (echivalentul din Marea Britanie pentru Ministerul de Interne), în timp ce administrarea fondurilor și monitorizarea la nivel

național sunt realizate de către Inspectoratul de Probațiune al Majestății Sale (Her Majesty's Inspectorate of Probation) [13, p. 10].

În mod tradițional, serviciile de probațiune ofereau și servicii de asistență postpenală. Acest serviciu era obligatoriu pentru serviciul de probațiune și voluntar pentru deținuți. În prezent, chiar dacă asistența postpenală a rămas obligatorie, sunt doar câteva servicii de probațiune care încă mai oferă astfel de servicii. Serviciile de asistență a persoanelor eliberate din penitenciar și familiile acestora, în cele mai multe cazuri, sunt organizate de către organizații neguvernamentale [12, p. 48-49].

Ca urmare a dispozițiilor legii *Criminal Justice Act*, a fost creată *Central After – Care Association*. Această asociație este controlată de un comitet în care sunt reprezentate departamentele ministeriale și serviciile sociale interesate. Ea este finanțată atât de la bugetul de stat, cât și de la bugetul organelor autorităților locale, precum și a persoanelor private, care se ocupă cu activități de caritate. Activitatea asociației permite să se asigure asistența după liberare, potrivit unor principii uniforme, de către un personal specializat, supus aceluiași control, munca fiind benevolă. Astfel, asociația organizează cămine pentru locuirea temporară a persoanelor eliberate, deține centre speciale pentru pregătire profesională, alocă mijloace pentru acordarea ajutorului material acestor persoane [14, p. 21-23].

Cât privește condamnările la pedepse de lungă durată, *Central After-Care Association* supraveghează numai persoanele eliberate în urma executării unei condamnări la închisoare de cel puțin 4 ani (iar pentru femei închisoare de cel puțin 3 ani), această supraveghere este voluntară și aparține deținutului eliberat să accepte în ce măsură și pentru ce perioadă el vrea să colaboreze la programul Asociației, în vederea readaptării sale [2, p. 389].

SUA. În virtutea unor cauze istorice, în ultimele decenii în SUA prevalează tendința spre înăsprirea condițiilor de ispășire a pedepsei de către condamnați. Acest fapt este legat de așa-numita „explozie a închisorilor” deschiderea fără precedent a mai multor închisori. Însă o diminuare a nivelului criminalității în SUA nu s-a constatat, nivelul recidivei nu a scăzut.

Politica izolării forțate a delincvenților în penitenciare a provocat o creștere considerabilă a relațiilor de subcultură în mediul deținuților și a criminalității penitenciare [15, p. 21-23].

Numărul total de deținuți în închisorile Statelor Unite în anul 2007 era de 2 245 189 persoane, iar rata la 100 000 locuitori era de 750 deținuți [16], fiind astfel una din cele mai mari în lume.. Anual SUA cheltuie 40 mlrd. dolari pentru întreținerea închisorilor [17].

Deținuții în SUA sunt plasați atât în închisori (prison), cât și în izolatoare de detenție preventivă (jail), unde se dețin persoanele aflate sub urmărire penală, precum și condamnații cu termene mici. Desigur, condițiile de deținere în SUA sunt incomparabil mai bune, însă acest fapt este condiționat, în primul rând, de starea economică a întregii țări.

În închisorile din Statele Unite, la fel ca și în Republica Moldova sunt camere pentru 60-80 de persoane, fiind astfel strâmtorați spre o comunicare intensă și permanentă unul cu altul. Există însă și o altă extremă: în instituțiile corecționale de tipul „maxi-maxi”, utilizate cu mijloace electronice de control și supraveghere, este realizată ideea izolării totale a deținutului. Condamnatul ispășește pedeapsa în camera pentru o singură persoană, amenajată cu duș și toaletă, teren deschis pentru plimbări și exerciții; el primește o alimentare intensivă și totodată se află într-o izolare completă de semenii săi. Noi suntem predispuși să considerăm sistemul, care îi oferă deținutului un „spațiu vital” de un metru ca fiind inuman. Însă cu același drept această determinare poate fi aplicată și față de sistemele care condamnă persoana la o singurătată îndelungată. Toată deosebirea constă în structura acestor condiții inumane: suferințele fizice sunt reduse până la minim, în timp ce cele morale sunt aduse până la maxim.

De aceea, vorbind despre necesitatea implementării în practica națională a experienței de peste hotare privind executarea pedepselor, ținem să menționăm că sistemul penitenciar al SUA, probabil, este cel mai puțin adaptat pentru aceasta.

În SUA există *programe* orientate spre reabilitarea condamnaților. În procesul executării pedepsei condamnații sunt atrași să

participe la programe special elaborate, traininguri: Scopul lor este facilitarea corijării condamnaților, transformarea lor în cetățeni onești, care nu ar admite să săvârșească noi infracțiuni. Totodată, principiul de bază al tratamentului devine recunoașterea faptului că infractorul posedă anumite capacități potențiale pentru cultivarea unor calități omenești pozitive, iar prin urmare, capacități de a începe o nouă viață [18, p. 8].

Persoanele liberate nu se pot include direct în viața activă a societății, să asimileze rapid noi roluri sociale. Un mijloc eficient în acest caz este modelarea de către condamnați sub conducerea educatorului și psihologului a acelor situații și roluri din viață cu care va trebui să se confrunte după liberare. Astfel, condamnații sunt puși în situația de a-și determina de sine stătător comportamentul, fapt care permite chiar în instituția penitenciară de a le cultiva deprinderi și stereotipuri legale de comportament în situații similare. O asemenea practică este implementată pe larg în penitenciarele din SUA. Astfel, se aplică cu succes metoda „economiei simbolice”. Condamnații, pentru un comportament bun, câștigă o anumită sumă de bani simbolici pe care îi utilizează pentru procurarea unor „privilegii” cum ar fi timpul suplimentar pentru vizionarea unor emisiuni televizate sau alte servicii. Astfel, condamnații nu pierd deprinderile legate de cheltuirea adecvată a mijloacelor bănești și după liberare [19, p. 435].

Asistența socială în privința delincvenților este realizată prin intermediul serviciului de probațiune care în afară de acordarea ajutorului social celor liberați condiționat (spre exemplu, angajarea în câmpul muncii, acordarea unui loc de trai, ajutor material etc.) are o contribuție importantă la profilaxia criminalității recidive [4, p. 195].

Așadar, astăzi, când în Republica Moldova este în plină desfășurare elaborarea și implementarea unei noi concepții de resocializare a condamnaților, considerăm a fi binevenită studierea multilaterală a experienței înaintate și utilizarea a tot ce este mai prețios, ținând cont de specificul și condițiile din țara noastră.

Astfel, pentru înregistrarea unor rezul-

tate marcante, se impune realizarea unui complex de măsuri economice, social-politice și ideologice bazate pe o temelie juridică viabilă. Iar ajustarea legislației naționale la normele și standardele internaționale (și îndeosebi implementarea ei), precum și experiența privind resocializarea condamnaților, din punctul de vedere al organismelor internaționale și ale unor state în parte, trebuie să devină o direcție strategică a politicii execuțional-penale a Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE:

1. Уголовно-исполнительное право, под ред. В.И. Селиверстова, Изд. Юриспруденция, Москва, 2002.
2. S. Carp, C. Osadci, O. Rusu, *Drept execuțional penal*, Chișinău, 2007.
3. L. Caciamaș ș.a., Coordonator V. Cojocaru, *Raportul misiunii de evaluare a necesităților în domeniul pregătirii pentru liberare a deținuților*, IRP, Chișinău, 2006.
4. Е.Г. Багреева, *Социокультурные основы ресоциализации преступников*, Диссертация на соискание учёной степени доктора юридических наук, Москва, 2001.
5. Английский опыт «визитирования» тюрем // <http://www.mhg.ru/files/knigi/spravvizit.doc>
6. *Comunicat de presă cu privire la violarea drepturilor deținuților* // <http://www.humanrights.md/rom/news/Com%20de%20presa%20violare%20dr.%20detinut%2022%2001%202008.htm>
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 77 din 23.01.2006 *privind instituirea Comitetului pentru Plîngeri* publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 21 din 03.02.2006.
8. J. Redpath, N. Hriptievschi, *Evaluarea procesului de transformare a sistemului de justiție penală în Republica Moldova*, Editura Cartier, Chișinău, 2009.
9. Comunicat de presă privind situația respectării drepturilor persoanei private de libertate din Republica Moldova // <http://www.humanrights.md/rom/news/Ordin%20cu%20carnet.htm>
10. *Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor* nr. 235 din 13.11.2008 (în vigoare din 19.03.2009) publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 226-229 din 19.12.2008.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 286 din 13.04.2009 *privind aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor*, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78-79/337 din 11.04.2009.
12. *Reintegrarea socială și supravegherea infractorilor în opt țări europene*, editor: A.M. Van Kalmthout, traducător: I. Durnescu, Chișinău, 2004.
13. X. Ulianoschi ș.a., *Ghidul consilierului de probațiune*, IRP, Chișinău, 2004.
14. I. Graur, „Centrele de Justiție Comunitară, Practica Internațională”, în *Materialele Conferinței științifice „Strategia de dezvoltare a centrelor de justiție comunitară”*, Chișinău, 6-8 februarie 2007.
15. М.Л. Греков, *Тюремные системы: состояние, перспективы*, Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Краснодар, 2000.
16. I. Huitfeldt, „Geografia pedepsei”, în *Materialele conferinței pe tema criminologiei cu genericul „Politica penală a Republicii Moldova în tranziție către standardele europene”*, Chișinău, 8 aprilie 2008, conferință organizată de Ministerul Justiției al RM, Procuratura Generală a RM, Institutul de Reforme Penale și Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova.
17. *Система исполнения уголовных наказаний за рубежом* // <http://www.edu-zone.net/show/51729.html>
18. Д. Рудовский и др., *Права заключенных, Пособие по защите прав заключенных*, Перевод с английского И.А. Ковина, Лик, Санкт-Петербург, 1999.
19. D.J. Newman, P.R. Anderson, *Introduction to criminal justice*, New York, 1989.